

Kulturbärare

Kalkstensbrotten i Borghamn är ett kulturhistoriskt landmärke som har mer än 900-åriga anor.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **MARTINA LUNDBORG**

NÄR FRANSKA CISTERCIENSERMUNKAR år 1143 grundade klostret i Alvastra bröts stenen i Västerlösa vid natursköna Omberg. Stenen togs ur det kalkstensbälte som bildades för 500 miljoner år sedan och som sträcker sig vidare mot Motala och sjön Roxen.

Borghamnskalkstenen utmärkte sig tidigt för sin höga och jämna kvalitet i färg, hårdhet och tätthet. Den blev ett bokstavligt fundament i många av de kyrkor som under medeltiden markerade östgötarnas rikedom, från storbönder till adel.

Stenbrottets blomstringsperiod inföll under 1800-talets början. Göta kanal var tidens stora infrastrukturprojekt och Borghamn blev en naturlig hamnplats vid Vättern. Området byggdes successivt ut, bland annat för att förse bygget av Karlsborgs fästning med sten. Den började byggas 1821.

År 1842 är nästa milstolpe i Borghamns historia. Då fick orten sitt officiella namn, samtidigt som driften av stenbrottet övertogs av ett straffregemente. 500 män som dömts till straffarbete skulle påskynda försenade Karlsborg. Ett årtionde senare påbörjades arbetet med Nationalmuseum: ett magnifikt nationalromantiskt projekt där stenen hämtades från Borghamn.

VID 1920-TALETS BÖRJAN lämnade staten Borghamn, och privata krafter övertog brytningen. Verksamheten har sedan dess följt stenindustrins utveckling. Upp- och nedgångar har följt på konjunktur och bostadspolitik, och många brott avvecklades under 1900-talets andra hälft. Men det har alltid funnits efterfrågan på Borghamnskalksten. I dag, när många vill ha både hållbarhet och naturliga material, är den mer populär än på länge.

Borghamnskalksten bryts av två företag: Borghamns Stenförädling och Borghamnsten. Borghamnsten bryter ljusgrå, gråbrun och röd sten i tåkten i Västerlösa, medan Borghamns Stenförädling bryter ljusgrå och gråbrun sten i tåkten på Hovanäset. Företagen är lika mycket kollegor som konkurrenter och belönades med Stenpriset 2018 för sina leveranser till Nationalmuseum.

På Borghamns Stenförädling arbetar Mats-Ola Ericsson, stenmästare, vd och familjeföretagare i tredje generationen.

– Borghamnskalksten är tack vare sin ålder både tätare och hårdare än kalksten och marmor från andra delar av världen. Därför hittar du den ofta i regementen och skolbyggnader, där hårt belastade trappor och golv ska hålla i minst hundra år.

Ett kalkstensberg innehåller många sprickor och det gäller att kunna "läsa berget" för att veta hur stenen ska utvinna så effektivt som möjligt. Kärnsten kallas de partier som inte innehåller lerklov och därför står emot både fukt och klarar tuffa väderförhållanden.

– Det är kalksten av högsta kvalitet, som bland annat användes vid Nationalmuseums fasadrestaurering, säger Peter Gustafsson, vd för Borghamnsten. ■

FAKTA

Allmänt: Borghamnskalkstenen är närmare 485 miljoner år gammal. Det gör den till en tätare och hårdare sten än kalksten och marmor från andra delar av världen. Svensk kalksten är generellt mycket väl lämpad som byggnadsmaterial med höga krav på hållfasthet, till exempel trappor och golv.

Användningsområden: Golv, trappor, väggbeklädnader, fönsterbänkar och restaurering.

Vanliga ytbearbetningar: Slipad, polerad, borstad, hyvlad, lågerhuggen och tandhuggen.

Borghamn

